

XIX. YÜZYIL ORTALARINDA HARPUT KAZASINDA MESKÛN AŞİRETLERDE ERKEK ŞAHIS ADLARI

*Men's Given Names in the Native Tribes Located in the District of
Harput in the Middle of the 19th Century*

Salih AKYEL*

Özet

Şahıs isimleri zaman ve mekân farklılıklarına bağlı olarak değişim göstermektedir. Bu değişimleri nüfus kayıtlarında ortaya çıkarmak mümkündür. Bu çalışmada, 1834 tarihli ve 2675 numaralı Harput Nüfus Defteri kullanılarak Harput Kazasındaki aşiretlerin şahıs adları değerlendirilmiştir. 1834 tarihli nüfus kayıtlarına göre Harput Kazasındaki aşiretlerin 2036 hanesinde 1073 Tüvana, 1628 sıbyan ve 1537 ihtiyar olmak üzere toplam 4238 müslüman erkek isim tespit edilmiştir. 2675 numaralı Harput Nüfus Defteri verilerine göre, 19. yüzyılın ortalarında Harput Kazasındaki aşiretlerin en çok Arapça kökenli isimler kullanılmaktaydı. Ad olarak konulan Arapça kökenli isimlerin daha çok peygamber ve onun ehl-i beytinden olan kimselerin isimleri olduğu tespit edilmiştir. Arapça kökenli isimlerin yanı sıra Türkçe kökenli isimler de kullanılmıştır. Türkçe kökenli isimlerin tercih edilmesinde büyük ölçüde eski Türk dinî inanış ve geleneklerinin izleri görülmektedir. Çok az sayıda olan Farsça kökenli isimlerde kayıtlarda mevcuttur. Farsça kökenli isimler ise kahramanlık ve güzel ahlaka dair isimler olduğu tespit edilmiştir. Çocuğa baba ve dede ismini verme geleneğinin 19. yüzyıl ortasında Harput'ta da yaygın bir şekilde geçerli olduğu ve çocuklara isim verilirken kardeşler arasındaki isim ahengine de dikkat edildiği söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Onomastik, 19. Yüzyıl, Harput, Aşiret, Nüfus Defterleri.

Abstract

Proper names used in changing and developing cultures vary depending on the differences in time and space. Based on this, in this study the proper names among the tribes of the district of Harput have been reviewed, using the Harput Population Register dated 1834 and numbered 2675. In this context, a total of 4238 muslim male names, of whom 1073 were adults, 1628 children and 1537 elderly, have been determined in the 2036 tribal households in the year 1834. According to the data in the Harput Population Register numbered 2675, names of Arabic origin were used the most in the middle of the 19th century among the tribes in the District of Harput. It has been found that the names of Arabic origin that were preferred were mostly names of the Prophet and people of his household. Traces of old Turkish religious beliefs and traditions are noticed to a great extent in the preference of names of Turkish origin. It has been determined that names of Persian origin, which are few

* Yrd. Doç. Dr. Gazi Üniversitesi Polatlı Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü Öğretim Üyesi, salihakyel75@gmail.com.tr.

in number, were names relating to heroism and morality. It can be said that the custom of naming the child after the father or the grandfather was commonly current in the middle of the 19th century in Harput and when naming children harmony of names among siblings was also considered.

Key Words: Onomastics, 19th century, Harput, Tribe, Population Registers

Giriş

Özel adlar bilimi anlamına gelen *Onomasti*'in şahıs adlarını inceleyen bölümüne *antroponimi*, yer adlarını inceleyen bölümüne ise *toponomi* denilmektedir¹. Türkler, İslam öncesi devirlerde Şamanizm, Budizm, Manheizm, Zerdüştlük, Yahudilik ve Hristiyanlık gibi çeşitli dinleri kabul etmişler ve X. asırdan itibaren de kitleler halinde Müslüman olmaya başlamışlardır. Türkler tarih boyunca Çin'den Adriyatik'e kadar uzanan muhtelif coğrafyalarda farklı kültür ve medeniyetlerle karşılıklı etkileşim halinde bulunmuşlardır².

Zaman ve mekân farklılıklarına bağlı olarak, değişen veya gelişen kültürlerde kullanılan isimler de değişim göstermektedir. Bu bağlamda Orta Asya'dan Anadolu coğrafyasına geliş sürecinde ve Anadolu'da etkileşimde bulunduğumuz kültürlerle bağlı olarak Türklerin kullandıkları şahıs adlarında da değişim yaşanmıştır. Şahıs isimlerinin alınışında kültürün, coğrafyanın, dini ya da fikri inanış gibi faktörlerin etkisi bulunmaktadır. Örneğin, Mardin'de önemli türbelerden birisi olan Sultan Şeyhmus Türbesi, Mardin-Diyarbakır yolu üzerinde Mazıdağı ilçesine bağlı Sultan köyündedir. 12. asırda yaşadığı düşünülen ve asıl ismi Musa bin Mahin ez-Zuhi olan Sultan Şeyhmus, Abulkadir Geylani'nin talebesidir. Mardin ve çevresinde çocuğu olmayan kadınların burada dua ettiklerinde çocuk sahibi olacaklarına dair bir inanış bulunmaktadır. Bundan dolayıdır ki günümüzde Mardin'de en çok kullanılan isimlerden birisi Şeyhmus'dur. Balıklı gölün bulunduğu Şanlıurfa'da en çok kullanılan dördüncü erkek isminin Halil olmasının nedeni Hz. İbrahim'dir. Hemen hemen Türkiye'deki illerin çoğunda en çok kullanılan isim olan Mehmet'in beşinci sırada yer aldığı Dersim'de en çok kullanılan dört ismin Hüseyin, Ali, Hasan ve Hıdır olmasının nedeni ise bölgede Alevi vatandaşların yoğun olmasıdır. Ayrıca Elazığ'da Fetahmet isminin fazla olmasının nedeni ise o bölgede yaşamış zamanın âlimlerinden olan Fethi Ahmet baba'dan dolayıdır³.

¹ Yılmaz Kurt; "Adana Sancağında Kişi Adları", *OTAM*, Ankara 1995, s.211-212.

² Ali Açikel; "Artukabad Kazasında Türk Kişi Adları (1455-1520)", *Fırat Üniv. Sosyal Bilimler Dergisi*, C.13,S.2, Elazığ 2003, s.307.

³ Alpaslan Demir; "Zile Kazası'nda Şahıs Adları", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.5, S.21, Ordu 2012, s.62.

Türkler için isim alma konusu, İslamiyet ile tanışmalarından önce de önem arz etmekteydi. Nitekim bu önemi milli destanlarda görmek mümkündür⁴. İslam coğrafyası ile etkileşimlerine bağlı olarak ve “*şüphesiz ki, sizler kıyamet günü isimlerinizle, babalarınızın isimleriyle çağrılacaksınız. O halde isimlerinizi güzel koyun*”, “*Çocuklarınızı peygamberlerin adlarıyla adlandırınız.....*” gibi hadisler nedeniyle Türklerin Orta Asya Türk kültüründen gelen isim koyma gelenekleri büyük ölçüde unutulmuştur. Bu hadislere istinaden, dinî çevrelerin etkisiyle de halk İslamî isim koymayı dinin gereği olarak algılamış ve buna bağlı olarak da öz Türkçe isimlerin kullanımı önemli ölçüde azalmıştır⁵.

Şahıs isimleri üzerine çeşitli kaynaklar kullanılarak pek çok yayın yapılmıştır. Örneğin Osmanlı dönemi şahıs isimleri çalışmaları için “Tahrir Defterleri”, “Temettuat Defterleri” veya “Şer’iye Sicilleri” kullanılmıştır. Bir bölgenin nüfus kayıtları ya da bir kurum esas alınmak suretiyle Cumhuriyet dönemine ait isimler üzerine yapılmış çalışmaları da görmek mümkündür. Kitabeler, destanlar gibi kaynaklar kullanılmak suretiyle kişi adlarını konu edinen çalışmalar da yapılmıştır. Bunların dışında, daha özel konularda isim çalışmaları da mevcut olup, bu bağlamda aşiretlerdeki şahısların aldığı isimler, kişi adı olarak kullanılan meyve adları veya av hayvanları isimlerinin kişi adlarına yansımaları da inceleme konusu olmuştur⁶. Bu çalışmanın konusu ise Harput Kazası’nın, şehir merkezi ve merkeze bağlı köylerdeki aşirete mensup şahıs adları olup, çalışma kaynağı 1840 tarihli olan 2675 numaralı Harput Nüfus defteridir.

I. Harput Kazasındaki Aşiretler

Osmanlı Nüfus defterlerinde Harput Sancağında yaşayan Herdi, Parçikan, ve Zeyve aşiretleri için kayıtlarda *ekrâd* tabiri kullanılmıştır. Ekrâd, Arapça bir kelime olup *Kürdler* anlamına gelmektedir.

Osmanlı belgelerinde yer alan bu kelimenin hangi anlamda kullanıldığı konusunda bugüne kadar birçok araştırmacı tarafından muhtelif görüşler ileri sürülmüştür. Bunların ortak noktası ise ekrâd kelimesinin etnik bir anlam taşımadığı görüşüdür⁷.

⁴ Ercan Alkaya; “Türkler’de Ad Verme Geleneği ve Kişi Adları”, *Türk Kültürü*, S. 459, Ankara 2001, s.443.

⁵ Alpaslan Demir; “XVI. Yüzyılda Kelkit Kazası’nda Şahıs Adları”, *e-Journal of New World Sciences Academy*, 2011, 6/1, s.146.

⁶ Alpaslan Demir; “Zile Kazası’nda Şahıs Adları”, s. 62.

⁷ Enver Çakar; *Elazığ Baskil Yöresi Aşiretleri*, Ankara 2012, s.36; Bu husustaki görüşler için bkz. Cevdet Türkay, *Osmanlı İmparatorluğunda Oymak, Aşiret ve Cemaatlar*, İstanbul 1979; Yusuf Halaçoğlu, *Anadolu’da Aşiretler, Cemaatlar, Oymaklar(1453-1650)*, I, Ankara 2009; Mustafa Öztürk, *16. Yüzyılda Kilis, Urfa, Adıyaman ve Çevresinde Cemaatlar-*

1. Herdi Aşireti

Herdi, Harput Sancağının nüfus bakımından en kalabalık aşiretidir. Bundan dolayıdır ki geniş bir alana yayılmışlardır. Herdi aşiretinin bir bölümü, bir kol halinde Elazığ Merkez ilçeye bağlı bulunan Tepeköy, Holpenk⁸, Mesti⁹ ve Talanuşağı¹⁰ köylerinden Fırat Nehri¹¹ sahiline kadar uzanan alanda yerleşmişlerdir. Diğer bölümü ise Elazığ merkez ilçeye bağlı *Bölüklü-Saritosun- Öksüzuşağı* istikametinden güneye ve kısmen de güneydoğuya doğru uzanan ve *Hacıhüseyinler-Yaylanlı-Kayabağları* üzerinden Karakaya Baraj Gölü'ne ulaşan hat üzerinde ve çevresinde yerleşmişlerdir¹². Bu hat doğuda Sivrice ilçesine bağlı *Gözeli* Bucak merkezini de içine almaktadır. Ayrıca Fırat'ın batı yakasında yani Malatya ili sınırları içerisinde de bazı Herdi yerleşmeleri bulunmaktadır¹³.

Herdi aşireti mensupları bu coğrafyaya Osmanlılardan önce muhtemelen 13. yüzyılda Moğol istilası sonrasında geldiler. 1518'de yani Osmanlı idaresinin ilk zamanlarında bunların 48 hane ve 4 mücerred¹⁴ vergi nüfusu vardı ve Hacı Mehmed oğlu Davud isimli birinin yönetiminde bulunuyorlardı. Aynı zamanda tarımsal faaliyetlerle de meşgul olan Herdi halkının bu zamandaki başlıca zirai mahsullerini buğday, arpa ve pamuk oluşturmuyordu¹⁵.

18. yüzyılın sonlarından itibaren Harput, Diyarbakır, Erzurum ve çevrelerinde yaşayan bazı gruplar Anadolu'nun batısına göç ettiler. Bu göçler neticesinde Ankara, Konya, Çankırı, Çorum ve Kastamonu civarında Cihanbeyli nüfusu teşekkül etti. 1820'li yıllarda Harput'a dönmeleri konusunda karar alındı. Bu dönemde Harput coğrafyasında Haroğlu, Sultanuşağı, Mollahasan, Keluşağı ve Rişvanuşağı gibi yeni yerleşmeler kurulurken buradaki Herdi nüfusunda da önemli artış meydana geldi¹⁶.

Oymaklar, Elazığ 2004; Nejat Göyünç, "Türk-Kürt İlişkileri Hakkında", *Türk Kültürü*, 346, Ankara 1992.

⁸ Holpenk; Yukarı ve Aşağı Demirtaş Köyü.

⁹ Mesti; Yenikonak Köyü.

¹⁰ Talanuşağı; Sütlüce Köyü.

¹¹ Fırat Nehri: Karakaya Baraj Gölü

¹² Bu bölgede yer alan ve Baskil yöresindeki Herdi yerleşmeleriyle coğrafi bütünlüğü bulunmayan çoğu aşiret mensupları 1835'ten sonra *Aluçlu* adıyla ayrı bir aşiret halini almışlardır. Bkz. Enver Çakar; *Elazığ Baskil Yöresi Aşiretleri*, Ankara 2012.

¹³ Enver Çakar; *Elazığ Baskil Yöresi Aşiretleri*; s. 70.

¹⁴ Mücerred: Bekâr erkek

¹⁵ Enver Çakar; *Elazığ Baskil Yöresi Aşiretleri*; s. 70.

¹⁶ Enver Çakar; *Elazığ Baskil Yöresi Aşiretleri*; s. 80.

1834'te Herdi aşireti 1219 hane ve 3620 erkek¹⁷, 1840'ta 1225 hane de, 683 tüvana¹⁸, 1185 sıbyan¹⁹ ve 965 ihtiyar olmak üzere toplam 2833 erkek (tahminen 5666 kadın ve erkek) nüfustan oluşuyordu²⁰. 1884 yılına gelindiğinde ise Herdi aşiretinde 2241 erkek nüfusu vardı²¹. Bu nüfusa aynı sayıda kadınları da eklersek tahmini nüfus 4482 kişi olmaktadır

2.Parçikan Aşireti

Osmanlı idaresinin ilk zamanlarında aşiretin mensupları Parçikan adını taşıyan bir köyde oturuyorlardı. 1518'de bu köyün nüfusu 52 hanede tahminen 260²² kişiden ibaret olup *Hızır oğlu Hamza Kethüda*'nın yönetiminde bulunuyordu. Parçikanlılar, köylerinde, hayvancılığın yanı sıra tarımsal faaliyetlerle de meşgul oluyorlardı. Bunların bu tarihte devlete ödedikleri toplam vergi miktarı 12 bin akçeydi²³.

18. Yüzyılda Parçikan aşireti mensupları Keban'daki maden işletmesine yıllık 400 yük kömürü temin etmekle mükellefti. Fakat 1778 ve 1779 yıllarında vermeleri gereken kömürün sadece 300 yükünü vermişlerdir. 1780 yılında ise tamamen itaatten çıkarak vermeleri gereken kömürü Keban'a getirmediikleri gibi devlete ödemeleri gereken avarız, menzil, mübayaa ve sair isimlerle anılan şer'i ve örfi vergilerini de vermemişlerdir. Bununla da kalmayan Parçikan aşiret mensupları çevrelerinde yer alan pek çok köy halkının evlerini basarak mallarını yağmalamışlardır. Bundan dolayı Parçikanlılar, 18. yüzyılın başlarında Cihanbeyli aşireti içerisinde yer alan Herdi, Zeyve ve Dirican oymaklarıyla birlikte o zaman Rakka Eyaleti sınırları içerisinde yer alan Urfa Sancağı'nın Harran nahiyesinde zorunlu olarak iskâna tabi tutuldular²⁴. Parçikan aşiretinden devlete itaat edenlerin eşkiya güruhundan ayrılması, itaat etmeyenlerin ise yakalanarak cezalarının verilmesi için Keban'a getirilmesi istenmiştir²⁵.

Harput Sancağında bulunan Parçikan aşiretinin toplam nüfusu 1834'te 616²⁶, 1840'ta 220 ihtiyar, 205 sıbyan ve 196 tüvana olmak üzere toplam

¹⁷ BOA, NFSD, nr: 2679.

¹⁸ Tüvana: Yetişkin erkek anlamındadır.

¹⁹ Sıbyan: çocuk anlamındadır.

²⁰ BOA, Harput NFSD, nr 2675, s.261.

²¹ *1300 Tarihli Ma'mûretü'l-aziz Vilâyet Salnamesi*, s.118; *1302 Tarihli Ma'mûretü'l-aziz Vilâyet Salnamesi*, s.118.

²² Her hanede 5 kişinin yaşadığı kabul edilerek hesaplama yapılmıştır.

²³ Enver Çakar; *Elazığ Baskil Yöresi Aşiretleri*, s. 169.

²⁴ Enver Çakar; *Elazığ Baskil Yöresi Aşiretleri*, s. 173.

²⁵ Hasan Yüksel; *Osmanlı Döneminde Keban-Ergani Madenleri 1776-1794 Tarihli Maden Emni Defteri*, Sivas 1997, s.51-52.

²⁶ Enver Çakar; *Elazığ Baskil Yöresi Aşiretleri*, s. 179.

621²⁷, 1884 yılında da 1942²⁸ erkekten ibarettir. Bu rakamlara kadınları da dâhil edersek aşiretin tahmini nüfusu 1834'te 1232, 1840'ta 1242, 1884 yılında da 3884 kişi olmaktadır.

3. Zeyve Aşireti

Zeyve adı, Akdemir (Şeyhan) köyünde bulunan *Şeyh Musa Herdi Zâviyesi*'nden gelmektedir. Baskil coğrafyasında Zeyveliler'in oturduğu bölgenin esas adı *Zâviye*²⁹ olup *Zeyve* adı bozulmuş halidir. Dolayısıyla Osmanlı idaresinin ilk zamanlarında Zeyve bölgesi, Şeyh Musa Herdi Zâviyesi'nin etrafındaki yerleşim alanlarından oluşuyordu. Daha sonra Zeyveliler tarafından bu çevrede başka yerleşmelerde kurulmuştur³⁰.

Herdi ve Parçikanlılar gibi Zeyveliler de esasen Cihanbeyli aşiretine mensuptur. Bunlar 18. yüzyılın başlarında Rakka Eyaleti'ne bağlı olan Urfa Sancağının Harran Nahiyesine zorla iskân edilmek istendiler. Bu sebeple aşiretin önemli bir kısmı esas yurtlarını terk ederek Anadolu'nun muhtelif taraflarına dağıldılar. Ayrıca bugün Azerbaycan bölgesinde dört köy³¹, İran'ın Batı Azerbaycan Eyaleti'nde de iki köy (*Ziveh* ve *Zivercik*) *Zeyve* adını taşımaktadır. Bundan dolayı 18. Yüzyıldan itibaren görülen bu göç hareketleri sırasında bir kısım Zeyvelilerin Azerbaycan ve İran taraflarına kadar gittiği sonucu ortaya çıkmaktadır³².

1834 tarihli nüfus defterinden anlaşıldığına göre, 19. Yüzyılın ilk yarısında Harput Sancağında Zeyve aşireti mensupları tarafından kurulmuş 25 yerleşim yeri mevcuttu. Aynı tarihte bu yerlerde oturan Zeyvelilerin toplam nüfusu ise 457 hane ve 886 erkekten³³ (tahminen 1772 kadın ve erkek) oluşuyordu.

1840 tarihli nüfus defterinde yeni katılımlar olması hasebiyle Zeyve'nin nüfusunda önemli bir artışın olduğunu fark etmekteyiz. Mesela; *Akuşağı'na* bağlı *Murtezauşağı*, *Abbasuşağı*, *Debazuşağı*, *Feracuşağı* ve *Duruşağı* isimli

²⁷ BOA, Harput NFS, Nr: 2675, s.261.

²⁸ *1305 Tarihli Ma'mûretü'l-aziz Vilâyet Salnamesi*, s.85.

²⁹ Zâviye, herhangi bir tarikata mensup dervişlerin, bir şeyhin idaresinde topluca yaşadıkları bina veya bina topluluğuna denilmektedir. Aynı zamanda zâviye, yolcuların emniyetle inip istirahat edebilecekleri, bedava yiyecek ve içecek bulabilecekleri yeri de ifade ediyordu. Ahmet Yaşar Ocak- S. Farûki; "Zâviye", *MEB İslam Ansiklopedisi*, XIII, İstanbul, 1986, s.468.

³⁰ Enver Çakar; *Elaziğ Baskil Yöresi Aşiretleri*, s. 225.

³¹ Bunlar, Azerbaycan'ın Goranboy, Şarur, Laçın ve İsmaili bölgelerinde yer almaktadır.

³² Enver Çakar; *Elaziğ Baskil Yöresi Aşiretleri*; s. 226.

³³ Nüfus defterinde Zeyve aşiretinin hane sayısı 459, erkek nüfusu ise 784 olarak verilmiştir. Bu nüfusun 194'ü genç (tüvana), 238'i çocuk, 352'si de ihtiyardır. *BOA, Harput Nüfus Defteri*; nr. 2675, s. 261.

gruplar 1885-1889 yılları arasında Zeyve aşiretinin yaşadığı bölgeye gelmişlerdir. Bu yeni katılımlar sonucunda da Harput ve çevresindeki Zeyve aşireti erkek nüfusu 1840'ta 1788'e ulaşmıştır³⁴.

1884 yılına gelindiğinde, Harput kazasındaki Zeyve aşireti nüfusu 1813 erkekten (tahminen 3626 kadın ve erkek) meydana geliyordu³⁵.

Zeyve aşireti mensupları Harput sancağı dışında da çeşitli yerlerde bulunmaktaydılar. 19. yüzyılın ortalarında Ankara Sancağı dâhilinde de bir kısım Zeyveli bulunuyordu. 20. Yüzyılın başlarında Zeyve aşireti mensuplarından takriben 200 hanenin Çorum'un İskilip kazasına bağlı Kuruçay (Şehrkuruçay) adlı köyde yerleşmiş olup bunlar her sene yaz aylarında o devirde Kastamonu Vilayeti dâhilinde yer alan Tokat ve Koçhisar nahiyelerindeki yaylalarda göçebe halinde hayvanlarını otlatıyorlardı. Ayrıca bunlar zaman zaman çevrelerindeki köylerin ekinlerine zarar ve ziyanda bulunuyor, fırsat buldukça hayvanlarını gasp ediyorlardı³⁶.

II. Sancak Genelinde Kullanılan İsimler

Türkler, Müslümanlığı kabullerinden önce Türkçe isimler kullanırlarken, Müslümanlığı kabul ettikten sonra zamanla eski Türk adları yerine Arapça isimleri tercih etmeye başlamışlardır. Nitekim XV. Yüzyıl tahrir defterlerinde hâlâ Türkçe adların ağırlıkta olduğu görülmektedir. XVI. Yüzyıldan itibaren artık Türkçe adlar pek fazla kullanılmamıştır³⁷.

Herdi, Parçikan ve Zeyve mensupları arasında adları öz Türkçe olan çok sayıda şahsın olduğu görülmektedir. Bu isimler arasında *Allahverdi, Altıparmak, Atlandı, Bengü, Birdane, Boyundurukıran, Hakverdi, Karagöz, Kartal, Kaya, Koca, Kör, Köse, Kurd, Kut, Küçük, Sağır, Sarı, Saruca, Şahkulu, Şahverdi, Yağmur* ve *Yazıcı* gibi öz Türkçe olanları dikkat çekmektedir. Ayrıca *Deli, Kara, Kel, Kör* ve *Topal* sıfatları kullanılmak suretiyle yapılmış çok sayıda şahıs ismiyle de karşılaşılmaktadır³⁸. Bu Türkçe isimler; *Ali, Hasan, Hüseyin İlyas, İsmail, Mahmud, Mustafa, Musa, Osman, Ömer, Ramazan, Safer, Yakup, Yusuf* ve *Zülfikar* gibi dini nitelikli isimlerden sonra ikinci sırada gelmektedir (Tablo 1'ye bkz.)³⁹.

³⁴ BOA, Harput Nüfus Defteri, nr. 2679, s.99-141.

³⁵ 1300-1302 Tarihli Ma'mûretü'l-aziz Vilâyet Salnamesi, s.118.

³⁶ Enver Çakar; Elazığ Baskil Yöresi Aşiretleri, s. 229-233.

³⁷ Yılmaz Kurt; "Sivas Sancağında Kişi Adları", OTAM, S. 4, Ankara 1993, s. 225.

³⁸ Bu durum Kilis, Urfa ve Adıyaman taraflarında yaşayan bazı ekrâd aşiretleri için de geçerlidir. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Mustafa Öztürk, 16. Yüzyılda Kilis, Urfa, Adıyaman ve Çevresinde Cemaatler-Oymaklar, Elazığ 2004, s.121-159.

³⁹ Bunlardan başka kısaltılmış isimlere de sıkça rastlanılmaktadır. Mesela *Bilo, Cano, Demo, Haco, Hano, Kado, Keno, Maho, Mando, Nuro, Piro, Remo, Şemo, Şeyho* ve *Zilfo* bu çeşit erkek isimleridir.(*Bilo=Bilal, Şemo=Şemseddin, Memo=Mehmed, Nuro=Nurettin,*

Tablo 1: Harput Kazasındaki Aşiretlerde Türkçe Kişi Adları (1518-1702)⁴⁰

Kişi Adları	Yılı	Kişi Adları	Yılı	Kişi Adları	Yılı
Abdal	1702	Arslan	1702	Bayır	1655
Ağca	1566	Atlandı	1655	Bayram	1702
Alidost	1702	Ayvaz	1702	Bektaş	1702
Aliyar	1639	Balaban	1702	Bengü	1702
Allahverdi	1664, 1702	Bayezid	1702	Beyzade	1702
Altıparmak	1702	Boyundurukıra n	1702	Birdane	1702
Arap	1702	Budak	1566, 1702	Cihanbey	1518,1566, 1666
Çavuş	1702	Kartal	1518,1702	Sarı	1702
Çelebi	1702	Kaya	1702	Sarı Mehmed	1702
Çerkes	1702	Kebe	1702	Saruca	1518
Çiğ	1702	Kel Hasan	1702	Sencer	1702
Çopur	1702	Kılıç	1702	Söğüd	1702
Deli	1566	Kızıl	1566	Suvar	1566,1633, 1702
Demürtaş	1566	Koca	1702	Şahkulu	1566,1637, 1639,1702
Derviş	1702	Kocik	1639	Şahsuvar	1566, 1702
Dik	1702	Korkmaz	1566	Şahverdi	1566, 1664, 1702
Dillü	1566	Köle	1655	Şeyhögüd	1702
Dur	1702	Kör	1702	Talan	1655
Düşmeli	1702	Kör Ali	1702	Tanrıverdi	1518, 1566
Gedik	1702	Kör Kanber	1654	Topal	1702
Gönder	1702	Kör Murteza	1702	Topal Hacı	1702
Gülük	1702	Kör Osman	1702	Topuzlu	1702
Hacı	1566, 1702	Köse	1702	Uğurlu	1566
Hakverdi	1702	Köse Abdo	1655	Velican	1566, 1702
Han	1702	Kubad	1566, 1702	Verdi	1702

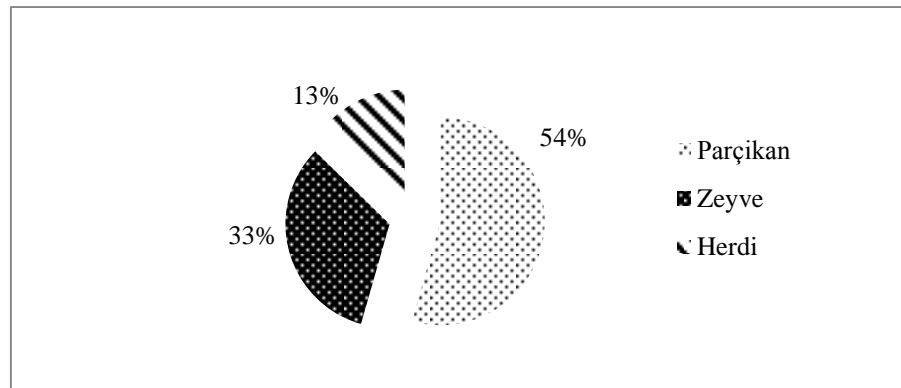
Haco=Hacı, Keno=Kenan gibi). Ayrıntılı bilgi için bkz: Enver Çakar; *Elazığ Baskil Yöresi Aşiretleri*, s. 37-38.

⁴⁰ Enver Çakar; *Elazığ Baskil Yöresi Aşiretleri*, s. 37-38.

Haşaş	1702	Kucur	1702	Yadigâr	1702
Hüdaverdi	1566	Kulu	1566, 1637,1671	Yağmur	1655, 1664, 1702
İlhan	1702	Kurd	1702	Yayla	1702
Kalender	1566, 1702	Kut	1702	Yazıcı	1702
Kara	1702	Küçük	1702	Karagöz	1702
Kara Ali	1724	Mısır	1702	Karaşahi	1702
Kara Hacı	1702	Munzur	1767	Öksüz	1702
Kara Mustafa	1702	Murad	1518,1566 ,1702	Sağır	1655, 1702
Kara Süleyman	1639	Nalhoş	1702		
Kara Talan	1654	Oruç	1702		

Şahıs isimlerinden başka Osmanlı Döneminde Harput civarındaki oymak, mezra ve köy isimleri de Türkçe ya da Türkçe ek almış olanlara da rastlanmaktadır. Bu bağlamda *Akuşağı, Arapuşağı, Bulutlu, Canuşağı, Gemici, Hacımehmedli, Hasikli, Karaaliuşağı, Karkapanuşağı, Keluşağı, Meşeli, Öksüzuşağı, Sinanlı, Soğanlı, Sultanuşağı, Şabanlı ve Talanuşağı* isimleri buna örnektir. Ayrıca ekip biçtikleri mezralarına, Osmanlılardan önceki dönemlerde, *Kızılyazı, Bölücüük, İncecik, Katarhamı ve Aligölü* gibi isimler vermiş olmaları bunlar arasında eskiden beri Türkçe'nin yaygın olarak kullanıldığını göstermektedir⁴¹.

Grafik 1: Bir Defa Geçen Tek İsimlerin Aşiretler Arasında Dağılışı

⁴¹Enver Çakar; *Elazığ Baskil Yöresi Aşiretleri*; s. 45.

XIX. yüzyılda Harput Kazasında 152 değişik isme rastlanır. Ancak bunların çoğu bir veya birkaç defa kullanılmıştır. Aşiretlerin kendi arasında sadece bir defa geçen isimlerin sayısı 83'dür. Bunlardan tek isimlerde; Perçikan aşiretinde 30 isim olup aşiretinin % 4.3'ü, Zeyve aşiretinde 22 olup bunun % 2.6'sı, Herdi aşiretinde ise 31 isim kendi aşiretleri arasında %1'i bir defa geçen tek isimleri taşımaktadır.

Sancak genelindeki aşiretlerin kendi aralarında 83 tek isim kullanılmıştır. Bunlar içerisinde en fazla % 54 oranında Parçikan aşireti, ikinci sırayı % 33 ile Zeyve aşireti onu da % 13 ile Herdi aşireti izlemektedir.

Tek isimlilerden bazıları alışılmamış isimlerdir. Avcu, Azad, Cesim, Hazan, Haşman, Arab, Bolu, Behic, Karani, Keçe gibi alışıla gelmiş isimlerden meydana gelmiştir. Aşağıdaki tabloda da görüleceği gibi bunların bir kısmı bütün Sancakta sadece bir defa geçmektedir.

Tablo 2: Bir Defa Geçen Tek İsimler

Abdulgaffar	Behlül	Haşman	Mansur	Feyzullah	Tayyar
Abdulkadir	Behic	Hacı	Mertcan	Ferman	Tarık
Abid	Bolu	İhsan	Melek	Derviş	Temel
Abdi	Cesim	İslam	Mete	Sadi	Tevfik
Asaf	Harun	Kürşat	Miraç	Sabri	Topal
Avcu	Hazan	Karani	Mevlud	Seyfullah	Yasin
Azad	Hanife	Köse	Nesim	Şerif	Vahdettin
Battal	Habib	Keçe	Numan	Tahsin	

Çift isimlilerden İbrahim Halil, Ali Kaya, Mehmed Ali, Mehmed Veli, Bekir Ali gibi bazıları çok kullanılan isimlerdir. Ama bazı isimler bütün sancakta sadece bir defa geçmektedir. Bunlardan Derviş, Şerif gibi kelimeler aynı zamanda hem isim, hem de sıfat olarak da kullanılmış olmaları dolayısıyla ki "Derviş ve Şerif" tek isim olarak kullanımlarda isim oldukları kabul edilmiştir.

Sancaktaki aşiretlerde 152 değişik isim bulunmasına rağmen belli isimler fazla kullanılmıştır. Bunların sayıları 9 olup Sancaktaki aşiretlerin nüfusunun yaklaşık % 74'ü bu isimleri taşımaktadır. Çok kullanılan isimlerin başında *Mehmed* gelmiştir. Herdi aşiretinde hemen hemen her ailede Mehmed isimli biri vardı. Sancaktaki aşiretlerde Mehmed adını taşıyanların sayısı 552 kişi, yani nüfusun % 13'üydü. Bu % 13'ün dağılımında en büyük pay % 63.9'la Herdi aşiretinindi. Onu % 21.5'le Zeyve ve %14.4 ile Parçikan aşireti takip ediyordu.

İkinci sırayı 432 kişi ve % 10.2'lik payla *Hüseyin* isimliler alıyordu. Yine 277 kişi ve %64.1'le Herdi Aşireti ilk sırada yer alırken 84 kişi ve % 19.4'le Zeyve, onu da 71 kişi ve % 16.4'le Parçikan aşireti takip ediyordu.

En çok kullanılan isimler içinde üçüncülüğü 406 kişi ve % 9.6'lık payla *Hasan'lar* almaktadır. Hasan ismi Herdi aşiretinde en fazla kullanılan ikinci isim olarak görünmektedir. Aşiretlerdeki oranı; Herdi % 68.4, bundan hayli gerilerde Zeyve %19.2 ve Parçikan % 12.3'lük paylara sahibdiler.

Dördüncülüğü 389 kişi ve % 9.2 payla *Mustafa'lar* alıyordu. Mustafa'lar arasındaki en büyük pay yine Herdi'nindi. Mustafa'lar içindeki payı kendinden sonra gelen Zeyve ve Parçikan aşiretleriyle mukayese edilemeyecek kadar fazlaydı. Herdi aşiretinde 272 kişi ve yaklaşık % 70'lik paya sahipken Zeyve aşiretinde 67 kişi ile % 17.2'de kalıyordu. Parçikan aşiretinde 50 kişi ve %12.8'lik paya sahibdi.

Beşincilik 376 kişi ve %8.9'luk oranla *Ali* ismindedir. Bu isimde 240 kişi % 63.8'le Herdi ilk sırada yer alır. İkinci durumda 71 kişi ve %18.8'le Zeyve onu da 65 kişi ve %17.2'lik payla Parçikan aşireti onu takip eder.

Sancak genelinde en çok kullanılan isimler içinde altıncılığı 331 kişi ve % 7.8'lik oranla *Osman* ismindedir. Bu isimde 235 kişi ve % 70.9'la Herdi aşireti, 51 kişi % 15.4'lük payla Zeyve aşiretinde, 45 kişi ve % 13.5'lik payla Parçikan aşiretindekiler paylara sahiptiler.

Tablo 3: Kazada En Çok Kullanılan Şahıs Adları ve Oranları

İsim	Kişi Sayısı	Toplam Nüfusa Oranı (%)
Mehmed	552	13
Hüseyin	432	10.2
Hasan	406	9.6
Mustafa	389	9.2
Ali	376	8.9
Osman	331	7.8
Ömer	288	6.8
İbrahim	212	5
Bekir	202	4.7
Yusuf	128	3
Ahmed	82	1,9
Musa	78	1,8
İsmail	59	1,3
Halil	54	1,2

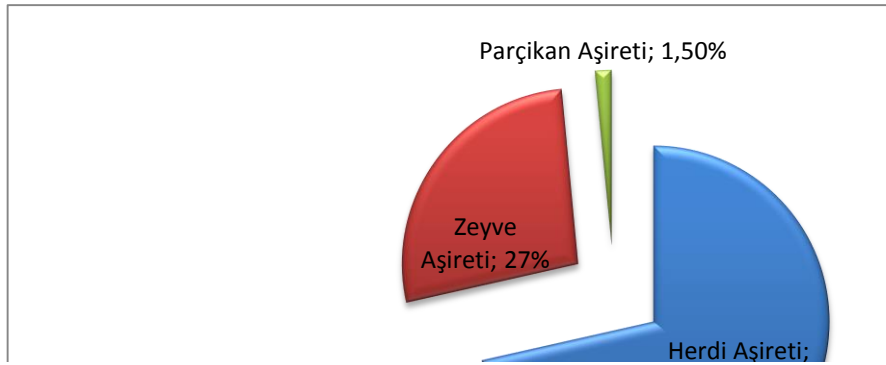
Abbas	46	1
Resul	67	1,5
Murtaza	36	0,8
Cebrail	35	0,8
İlyas	24	0,5
Halid	28	0,6
Asaf	20	0,4

Aşiretlere göre isimler tasnif edildiğinde sayı bakımından nüfusu fazla olan aşiretler ilk sıralarda yer alır. Sancakta kullanılan ilk yirmi isimde Herdi Aşireti hep ilk sıradadır. Onu Ondokuz isimle Zeyve Aşireti takip eder. Parçikan Aşiretinde İbrahim ismini kullanılan 42 kişi mevcut iken Zeyve Aşiretinden bu sayı 26 kişidir.

III. Doğan Çocuğa Aile Büyüklerinin İsimlerinin Verilmesi

Ad verilirken günümüzde olduğu gibi birçok ailede erkek evlada babanın babası veya dedesinin adının verilmesi tercih edilmiştir. Sancak geneline bakıldığında 215 kişi babasının ismini, 63 kişi de dedesinin adı koyulmuştur.

Grafik 2: Dede Adının Toruna Verildiği Aşiretlerin Oranı

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi oğula babanın adının verilmesi keyfiyetinin Herdi Aşiretinde çok fazla benimsenmesine karşılık Parçikan Aşiretinde daha az rastlandığı görülmektedir. Hane reisleri oğullarına kendi adlarına verme oranları; % 71.4'lük en fazla payla Herdi Aşireti ilk sırada, % 27'lik payla Zeyve Aşireti ikinci sırada onu da % 1.5'lik payla Parçikan Aşireti takip eder.

Bazı yerlerde iki hatta üç kardeş de çocuklarına babalarının isimlerini vermişlerdir. İsim verme geleneği bazen bütün evlatların ilk çocuklarına,

bazen de birinde ilk, diğerinde ikinci çocuğa dedesinin adının verilmesi şeklinde görülür. Örneğin; Mesti Süfla Köyünden Kara Mustafa'nın oğulları Mehmed, Ali ve Mustafa kardeşlerin defterdeki ilk sıradaki oğullarının ismi Mustafa'dır⁴².

Tablo 4: Dede Adının Torununa Verildiği İsimler ve Aşiretler

İSİMLER	AŞİRETLER						TOPLAM	
	HERDİ AŞİRETİ		ZEYVE AŞİRETİ		PARÇIKAN AŞİRETİ		SAYI	ORAN %
	SAYI	ORAN %	SAYI	ORAN %	SAYI	ORAN %		
Mehmed	7	11	3	4,7	0	0	10	15,8
Mustafa	3	4,7	4	6,3	0	0	7	11,1
Murtaza	1	1,5	0	0	0	0	1	1,5
Hasan	5	7,9	1	1,5	0	0	6	9,5
Hüseyin	8	12,6	1	1,5	0	0	9	14,2
Musa	0	0	1	1,5	0	0	1	1,5
Ömer	2	3,1	2	3,1	0	0	4	6,3
Osman	5	7,9	1	1,5	0	0	6	9,5
Bekir	3	4,7	2	3,1	0	0	5	7,9
Yusuf	3	4,7	1	1,5	0	0	4	6,3
İbrahim	3	4,7	1	1,5	1	1,5	5	7,9
Süleyman	1	1,5	0	0	0	0	1	1,5
Ali	2	3,1	0	0	0	0	2	3,1
Ahmed	2	3,1	0	0	0	0	2	3,1
GENEL TOPLAM							63	

Bazı hallerde ise baba ile oğul aynı ismi taşırlar. Bu sadece babanın çocuk doğmadan ölmesi halinde görülen bir isim verme şekli de değildir. Çocuk, baba hayattayken doğmuşsa, babasıyla aynı ismi taşıyan büyük dedenin de ismi verilmiş olabilir. Herdi Aşiretinden Mustafa bin Ömer'in ilk oğluna Hasan, ikinci oğluna kendi ismi olan Mustafa⁴³ ve üçüncü oğluna dedenin ismi olan Ömer yine Şabanlı köyünde Cemal veled-i Şaban'ın ilk oğluna Şaban, ikinci oğluna İbrahim, üçüncü oğluna Bektaş ismi vermesi buna örnek gösterilebilir.

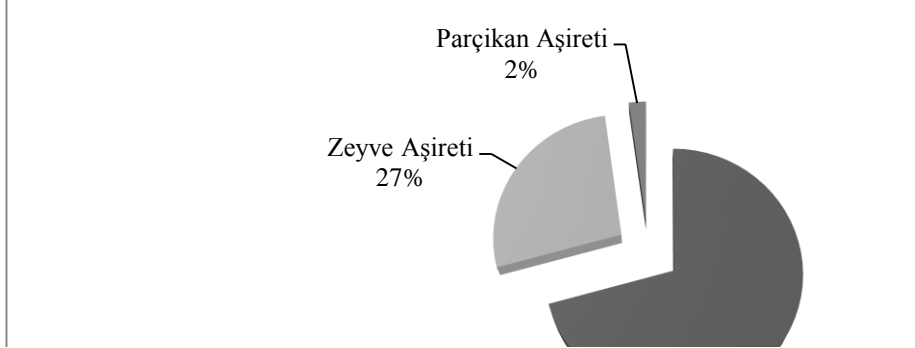
⁴² Başbakanlık Osmanlı Arşivi; Harput Nüfus Defteri, No: 2675.

⁴³ Mustafa ismi; büyük dedenin ismi olabilir.

Hane sahibinin dede adı her zaman yazılmadığı için tam olarak takip etmek mümkün olmamakla beraber büyük bir ihtimalle ilk ve ikinci çocuklarına büyük dedenin isimleri de verilmiş olabilir. Ancak bunun da istisnası görülür. Herdi Aşiretine mensup *Har Uşağı'ndan Mehmed veled-i Molla İbrahim* ilk iki çocuğuna aileden olduğunu tespit edemediğimiz isimler koymuş ancak üçüncü çocuğuna *Haydar* olan dedesinin adını vermiştir.

Aşiretlerde *baba* ismi hane reisleri dâhil olmak üzere 262 kişi olup bu sayı sancak genelindeki aşiret nüfusunun % 6,2 kısmını oluşturmaktadır. Baba ismini çocuklara verme geleneği aynı dedelerde olduğu gibi en fazla 185 kişiyle Herdi, ikinci 63 kişiyle Zeyve en sonda da 14 kişiyle Parçikan aşiretinde çocuklarına kendi isimlerini vermişlerdir.

Grafik 3: Baba Adının Çocuğuna Verildiği Aşiretlerin Oranı

Tablo 5: Harput Sancağındaki Aşiretlerde Baba Adı Verilen Oğul Sayıları

Oğul Sayısı	Erkek Evlad Sayısı	Herdi Aşireti		Zeyve Aşireti		Parçikan Aşireti		Toplam Erkek Evlad	
		Sayı	Oran %	Sayı	Oran %	Sayı	Oran %	Sayı	Oran %
1. Oğul	151	115	76,1	22	14,5	14	9,2	151	70,2
2. Oğul	45	38	84,4	5	11,1	2	4,4	45	20,9
3. Oğul	12	8	66,6	3	25	1	8,3	12	5,5
4. Oğul	5	4	80	1	20	0	0	5	2,3
5. Oğul	2	2	100	0	0	0	0	2	0,9
TOPLAM	215								

Baba adı genellikle ilk oğula verilmektedir. Ancak yukarıda değinildiği gibi bu bir kaide değildir. İkinci, üçüncü, dördüncü ya da beşinci çocukların da birinciler kadar olmamakla beraber babalarının adını taşıdıkları vakidir.

Sancakta 1200 olan evlad sayısından sadece 215'i babalarının adını vermişlerdir ki nüfusun % 41,7'sini oluşturan evlad sayısının % 17,9'unu oluşturmaktadır.

Erkek evlad sayısı toplamda 1200 olan aşiretlerde; yeni doğan çocuğa dedenin isminin verilmesine pek rağbet edilmediği görülüyor. Erkek evlad sahibi olan ailelerin sadece 63'ünde çocuklara dedelerinin ismini 215'inde de babalarının isminin verildiğini görmekteyiz.

Sancak bazında bakıldığında baba isminin verilmesinde oranın yaklaşık %18'lerde seyir ettiği görülüyor. Birinci oğula babasının adının verilmesinde en yüksek oran % 76,1'le Herdi Aşiretindedir. Onu %14,5'la Zeyve ve %9,2'le Parçikan Aşiretleri takip eder. İkinci ve diğer oğullarda sıralama aynıdır. Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi birkaç erkek çocuk sahibi ailelerde babasının adı ilk çocuğa olmasada ikinci, üçüncü, dördüncü beşinci çocuğa da verilebilmektedir.

Tablo 6: Baba Adının Oğluna Verildiği İsimler ve Aşiretler

İSİMLER	AŞİRETLER						TOPLAM	
	HERDİ AŞİRETİ		ZEYVE AŞİRETİ		PARÇIKAN AŞİRETİ		SAYI	ORAN %
	SAYI	ORAN %	SAYI	ORAN %	SAYI	ORAN %		
Mehmed	18	48,6	18	48,6	1	2,7	37	13,6
Mustafa	16	76,1	5	23,8	0	0	21	7,7
Murtaza	1	100	0	0	0	0	1	0,3
Hasan	17	68	8	32	0	0	25	9,1
Hüseyin	20	68,9	9	31	0	0	29	10,6
Musa	4	80	1	20	0	0	5	1,8
Ömer	11	78,5	2	14,2	1	7,1	14	5,1
Osman	24	68,5	8	22,8	3	8,5	35	12,8
Bekir	6	100	0	0	0	0	6	2,2
Yusuf	7	77,7	2	22,2	0	0	9	3,3
İbrahim	13	68,4	6	31,5	0	0	19	6,9
Süleyman	5	100	0	0	0	0	5	1,8
Ali	13	72,2	5	27,7	0	0	18	6,6
Ahmed	2	66,6	1	33,3	0	0	3	1,1
Abbas	2	50	2	50	0	0	4	1,4
Abdullah	1	100	0	0	0	0	1	0,3
Kasım	1	100	0	0	0	0	1	0,3
Mahmud	3	75	1	25	0	0	4	1,4
Mikail	1	100	0	0	0	0	1	0,3
Halid	2	66,6	1	33,3	0	0	3	1,1
Hacı	1	100	0	0	0	0	1	0,3

İlyas	2	100	0	0	0	0	2	0,7
İsmail	1	100	0	0	0	0	1	0,3
Sacid	1	100	0	0	0	0	1	0,3
Resul	5	62,5	2	25	1	12,5	8	2,9
Nebi	1	100	0	0	0	0	1	0,3
Hamza	3	100	0	0	0	0	3	1,1
Cebrail	3	100	0	0	0	0	3	1,1
Reşid	1	100	0	0	0	0	1	0,3
Genel Toplam							272	

IV. Harput Kazasındaki Aşiretlerin Kullandıkları Adların Türleri

Harput Sancağında isim koyma geleneği üzerinde Türk, İslami, Arap ad verme uygulamalarının etkili olduğu anlaşılmaktadır. Bu hususun daha iyi anlaşılması için bölgede kullanılan şahıs adlarını kökenlerine göre gruplara ayırdık.

a. Arapça Kökenli İslami İsimler

İslamiyet'in Orta Asya'da iyice yayılması ile birlikte Türkler X. Yüzyıldan itibaren Müslüman olmaya ve bu yeni dinin isim koyma prensiplerine uymaya başlamışlardır. İslamiyet'te isim koyma prensipleri bizzat Hz. Peygamber(SAV) hadis-i şeriflerinde ifade edilmiştir. Bu hususta "Siz kıyamet gününde kendi isimleriniz ve babalarınızın isimleriyle çağrılacaksınız. Onun için isimlerinizi güzel isimlerden koyunuz", "Peygamberin isimleriyle isim koyunuz", "Kimin çocuğu olursa onun sağ kulağına ezan sol kulağına kamet okunsun" gibi hadis-i şerifler önemlidir. Bu hadislerden çocuğa isim verirken öncelikle peygamber ismi koyulması, çocuğun doğumunda sağ kulağına "ezan" ve sol kulağına "kamet" okuma prensipleri Müslüman Türk toplumunda yüzyıllardan beri uygulana gelmiştir⁴⁴. 1834-1840'lı yılları kapsayan dönemde sancağın Müslüman halkıda İslam'ın isim koyma prensiplerine büyük ölçüde uymuştur. Sancakta kullanılan şahıs isimlerinin yaklaşık % 80'i Arapça kökenli İslami isimlerden oluşmaktadır.

İncelediğimiz dönemde sancakta Arapça kökenli İslami isim seçme ve almada aşağıdaki hususların dikkate alındığını tespit etmiş bulunuyoruz.

⁴⁴ Ali Açık; "Artukabad Kazasında Türk Kişi Adları(1455-1520)", s.316, ayrıca bkz: Özgü Aras; "Ad Koyma", DİA, C.I, İstanbul 1988,s.332-333, Yusuf Ziya Öksüz; "İslamiyet Sonrası Türklerde Ad Verme Geleneği", Milli Kültür, İstanbul 1982, s. 28-31.

1. Peygamber İsimleri

Harput'ta kullanılan Arapça kökenli İslami isimlerden peygamber adı oranı % 36 olarak karşımıza çıkmaktadır. Hud, Lut gibi peygamber isimleri hiç kullanılmamıştır. Son peygamber Hz. Muhammed'in ismi Mehmed şeklinde kullanılmıştır. Herdi aşiretinde 353, Zeyve'de 119 ve Parçikan'da 80 olmak üzere kazadaki aşiretlerde toplam 552 kişiye bu ism-i şerif verilmiş olup toplam erkek nüfusun % 13'ü bu adı taşımaktadır. Bu kadar çok Mehmed isminin verilmesinin nedeni; Türk milletinin derin saygı ve hürmetinden dolayı O'nun adını aynen almayı bir nevi saygısızlık kabul etmesidir⁴⁵. Bölgede en çok kullanılan peygamber isimleri şöyledir; Mehmed, Mustafa, Ahmed, İbrahim, Yusuf, İlyas, Süleyman, Davud, Musa, Harun'dur.

2. Hz. Muhammed'e Nispet Edilen İsimler

Bu isimler; Ahmed, Mahmud ve Mustafa isimleri gerek tek başlarına gerekse Türkçe ve Farsça isimlerle birlikte Harput'ta yoğun bir şekilde kullanılmıştır. Bu üç ismin bütün isimler içindeki oranları % 13'dür. Bu isimlerin istatistikleri şu şekildedir; Ahmed 82, Mustafa 389 ve Mahmud 81 kişi mevcuttur. Bu üç ismi; Herdi aşireti % 72'sini, Zeyve % 15,7'sini ve Parçikan'da % 12,1'ini oluşturmaktadır.

Tablo 7: Ahmed, Mahmud ve Mustafa İsimlerinin Buldukları Aşiretleri ve Oranları

İSİMLER	AŞİRETLER						TOPLAM	
	HERDİ AŞİRETİ		ZEYVE AŞİRETİ		PARÇIKAN AŞİRETİ		SAYI	ORAN %
	SAYI	ORAN %	SAYI	ORAN %	SAYI	ORAN %		
Ahmed	71	86,5	5	6	6	7,3	82	14,8
Mahmud	55	67,9	15	18,5	11	13,5	81	14,6
Mustafa	272	69,9	67	17,2	50	12,8	389	70
GENEL TOPLAM							552	

Aşiretler arasında bu üç isim arasında % 70'i Mustafa ismini kullanmaktadır. Bu dağılıfta en büyük payı % 69,9'la Herdi aşiretindedir. Onu % 17,2'le Zeyve ile % 12,8'le Parçikan aşiretleri takip etmiştir.

⁴⁵ Ali Açikel; "Artukabad Kazasında Türk Kişi Adları (1455-1520)", s.317.

82 kişi ve % 14,8'lik payla Ahmed isimlilerin aşiretler bazında bakıldığında 71 kişi ve % 86,5'lük oranla Herdi aşireti onu 6 kişi ve % 7,3'le Parçikan ile 5 kişi ve % 6'la Zeyve aşireti izlemiştir.

Mahmud ismini 81 kişi kullanmaktadır. Bunda da 55 kişi ve % 67,9'la Herdi ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada 15 kişi ve % 18,5'lik payla Zeyve onu da 11 kişi ve % 13,5 oranla Parçikan aşireti takip eder.

3. İlk Dört Halifenin İsimleri

Bu dönemde Harput'taki aşiretlerde ilk dört halifenin isimlerinin yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir. 1197 kişi halife isimlerini taşıyor ve bu adların bütün Müslüman erkek isimleri içindeki oranı % 28,3'dür. Bu isimlerin kullanım adetleri şöyledir; Ali (376), Osman(331), Ömer (288), Bekir (202).

Tablo 8: Halife İsimlerinin Aşiretlere Göre Sayıları ve Oranları

İSİMLER	AŞİRETLER						TOPLAM	
	HERDİ AŞİRETİ		ZEYVE AŞİRETİ		PARÇIKAN AŞİRETİ		SAYI	ORAN %
	SAYI	ORAN %	SAYI	ORAN %	SAYI	ORAN %		
Bekir	99	49	54	26,7	49	24,2	202	16,8
Ömer	182	63,1	61	21,1	45	37,5	288	24
Osman	235	70	51	15,4	45	13,5	331	27,6
Ali	240	63,8	71	18,8	65	17,2	376	31,4
GENEL TOPLAM							1197	

Sancaktaki aşiretlerde sayı bakımından halifelerin ismini taşıyanların oranı % 28,3'tür. Bunlar içinde 376 kişiyle ve % 31,4'lük oranla Ali ismi en yüksek orana sahiptir. Bu isimler arasında oran bakımından ikinci gelen Osman % 27,6'la, üçüncü % 24'le Ömer ve son sırada % 16,8'le Bekir ismi takip eder.

Bu isimleri her zamanki gibi Herdi aşiretinde en fazla kullanılmıştır. İkinci sırada Zeyve aşireti gelmektedir. Yalnız Parçikan aşiretinde Ömer ismi Zeyve aşiretine göre fazla kullanılmıştır.

4. Hz Muhammed'in Torunları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin İsimleri

Bu iki ismi incelediğimizde bölgede yoğun bir şekilde kullanıldığını görmekteyiz. Bu isimleri tek isim olarak almış olanlar Hasan ismini 406

kişinin adı olup tüm isimler arasındaki oranı % 9,6, Hüseyin ismini ise 432 kişi olup bunların da oranı % 10,2'dir. Hasan ve Hüseyin ismini taşıyan 838 kişi mevcut olup nüfusun % 19,8'i bu isimlerden oluşmaktadır. Bu durum Türk Milletinin, ehli beyte karşı olan sevgi ve saygısının göstergesi olarak değerlendirilir.

Tablo 9: Hasan ve Hüseyin İsimlerinin Sayıları ve Oranları

İSİMLER	AŞİRETLER						TOPLAM	
	HERDİ AŞİRETİ		ZEYVE AŞİRETİ		PARÇIKAN AŞİRETİ		SAYI	ORAN %
	SAYI	ORAN %	SAYI	ORAN %	SAYI	ORAN %		
Hasan	278	68,4	78	19,2	50	12,3	406	48,4
Hüseyin	277	64,1	84	19,4	71	16,4	432	51,5
GENEL TOPLAM							838	

Hız. Ali ile oğulları Hasan ve Hüseyin isimleri genellikle Mehmed isminden sonra gelir. Kaza/topluluklardaki oranları da Mehmed ismine ulaşamaz. Gerek Ali (% 63,8), gerekse Hasan (68,4) ve Hüseyin(% 64,1) isimlerinde ilk sırada Herdi aşireti vardır. İkinci sırada Zeyve onu da Parçikan aşireti takip eder.

5. Esmâ-i Hüsna'dan Seçilen İsimler

Esmâ-i Hüsna isimlerinin bölgede kullanıldığını görmekteyiz. Bu isimler çoğu kez hiçbir ek almadan kullanılmaktaydı. Bu isimlere örnekler: Abdullah, Abdülfettah, Sadullah, Mecid, Aziz, Veli, Ferid, Latif, Cemil gibi. Sancak genelindeki aşiretler 64 kişi olup % 1,5 orandakiler bu isimlerden oluşmaktadır.

6. Çocuğun Doğduğu İslami Ay ve Güne göre İsimler

Çocuğun doğduğu ay ve günde önemlidir. Özellikle üç aylar (Recep, Şaban ve Ramazan ayları) kutsal olduğundan bu aylarda doğan çocuklara doğduğu ayın isminin verildiğini görmekteyiz. Muharrem ve Safer ayları da Arap aylarından olup çocuklara isim olarak verilmekteydi⁴⁶. Kuran-ı Kerim'in indiği gün olan Kadir ismi de çocuklara isim olarak verilmekteydi. Sancak genelinde bu isimlerde 53 kişi tespit edilmiş olup nüfusa oranladığımızda bu isimler %1,2'de kalır.

⁴⁶ Yılmaz Kurt; "Çorum Sancağında Kişi Adları", *Belleten*, LIX, Ankara 1995, s. 173-200.

7. Diğer Arapça Kökenli İslami İsimler

Sahabe-i Kiram isimleri ve din büyüklerinin isimleri de çocuklara isim olarak verilmekteydi. Bunlara örnek verecek olursak; Hamza, Hıdır, Abbas, Hızır, Nebi, Resul gibi. Bunlar sancak genelindeki sayıları 163 olup % 3,8'lik paya sahiptir.

b. Türkçe Kökenli İsimler

İncelediğimiz dönemde Harput'da çocuklara verilen isimlerin bir kısmı Türkçe kökenlidir. Bu isimlerin bir bölümü Divan-ü Lügati't-Türk, Kutadgu Bilig ve Dede Korkut gibi erken dönem Türk klasiklerinde rastlanmaktadır. İncelenen dönemde Harput'ta Türkçe kökenli isim alma ve vermede dikkate alınan ve öncelik verilen isimler tespit ettiğimiz kadarıyla şunlardır⁴⁷:

1. Dursun(6), Durmuş(15), Durdu(5) İsimleri:

Çocuğu olup yaşamayan veya çocuk düşürüp sonunda tek evladı kalan ailelerin son doğan çocuklarına koydukları en yaygın isimlerdendir⁴⁸.

2. Tanrıvermiş (2), Tanrıverdi (5) Allahverdi(3) Hakverdi(7) İsimleri:

Allahverdi, Hakverdi, Hüdaverdi gibi isimler "Allah'ın hoşuna gitsin, gözü üstünde olsun" anlamında konulan isimlerdendir⁴⁹.

3. Eski Türk İdari-Askeri Unvan ve Terimlerden Seçilmiş İsimler

Orta Asya'da atlı göçebe kültürüne sahip Türk Boyları, kurdukları devletlerin idari-askeri teşkilatında bir takım unvan ve terimler kullanmışlardır. Ancak bu terimler zamanla şahıs adlarına dönüşmüştür⁵⁰. Sancakta kullanılan en yaygın idari, askeri, unvan ve terim isimleri taşıyan şahıs adları şunlardır; Turan(15), Turhan(3), Tursan(2)'dir.

4. Gürbüzlük, Yiğitlik, Güçlülük İfade Eden İsimler:

Bu tür isimlerden Harput'ta toplam 2 çeşit isime rastladık. Bu isimler ve adetleri; Kahraman 7, Bahadır 4 şeklindedir.

⁴⁷ Ali Açikel; "Artukabad Kazasında Türk Kişi Adları(1455-1520)", s.319. Ayrıca daha geniş bilgi için bkz: Muharrem Ergin; *Dede Korkut*, Ankara 1997, Kaşgarlı Mahmud; *Divan-ül Lügati't Türk*, Ankara 1996, Yusuf Has Hacib; *Kutadgu Bilig*, Ankara 1988.

⁴⁸ Yılmaz Kurt; "İskilip Kazasında Yer ve Kişi Adları (16. Yy)", *Türk Kültüründe İz Bırakan İskilipli Alimler*, Ankara 1998, s. 46-76.

⁴⁹ Yılmaz Kurt; Çorum Sancağı Kişi Adları (16.yy), *Belleten LIX -224*, Ankara 1998, s.75-119.

⁵⁰ Ali Açikel; *Artukabad Sancağında Kişi Adları*, s. 319, Ayrıca ayrıntılı bilgi için bkz; Abdülkadir Donuk; *Eski Türk Devletlerinde İdari, Askeri Unvan ve Terimler*, İstanbul 1988.

5. Hayvan adları: Bu kategoride kullanılan toplam 8 çeşit isim olarak almıştır. Bu grup için tespit edilen isimler ve adetleri şunlardır: Karaca (4), Arslan (5), Balaban (1), Tuğrul (3), Tur Doğan (1), Doğan (1), Kurt (2) ve Köpek (1). Bu adların çocuklara verilmesinin sebebi, her zaman onların güçlü ve cesur olmalarının temenni edilmesidir⁵¹. Türk totem geleneğinin uzantısı olarak günümüzde bu adların bir kısmı, soyadı olarak kullanılmaktadır.

6. Gök cisimleri ve coğrafya ile ilgili konan isimler: Eski Türklerde ad verme geleneklerinde gök cisimleri ile coğrafyanın önemli bir yeri bulunmaktadır. Bu kategoride yer alan bazı isimlerin Harput kazasında da kullanıldığını görüyoruz. Tespit edilen isimler ve adetleri şunlardır: Gündoğdu (1), Aydoğdu (1), Aydoğmuş (2). Bunların Türkçe kökenli isimler içindeki oranları oldukça düşüktür.

7. Maden ve kaya (taş) adları: Bu kategoride Harput kazasında toplam 4 tür isim kullanılmıştır. Bunların nüfus içindeki % 1,1 orana sahiptir. Bu kategori için tespit edilen isimler ve adetleri şöyledir: Kaya (13), Bektaş (10), Taşer (3) ve Timur (23).

8. Renklerle ilgili adlar: Bu grupta Harput kazasında toplam 4 tür ad kullanılmıştır. Bunların aşiretlerin toplam nüfus içindeki oranları, % 0,8 civarındadır. Bu grup için tespit edilen isimler ve adetleri şöyledir: Ağça (8), Saru (2), Kara (10) ve Bozo (15).

c- Farsça Kökenli Adlar

İncelenen dönemde, Harput Kazasındaki aşiretlerde az da olsa Farsça kökenli isimler kullanılmıştır. Bunların bütün isimler içindeki oranları, % 2,40'dır. Farsça-Arapça, Farsça-Türkçe, Arapça-Farsça, Türkçe-Farsça, Türkçe-Arapça-Farsça ve Arapça-Farsça-Arapça gibi iki ya da üç ayrı kökenden oluşan çoklu isimler içinde de Farsça kökenli isimler mevcuttur. Bu takdirde, bölgedeki Müslüman Türkler arasında Farsça kökenli isim alanların oranı biraz daha artmaktadır. Bu son duruma göre, Farsça kökenli adların nispetleri oğul neslinde: % 3,09'a ulaşmaktadır.

Aynı dönemde Harput kazasındaki aşiretlerde Farsça kökenli isimlerin konulmasında dikkate alınan hususlar tespit edebildiğimiz kadarıyla örnek verecek olursak şöyledir: Bahtiyar, Emirza, Candar, Câvid, Hüdâdâd (Hüda+Dâd), Şehsuvar, Hoca, Canbolad, Rüstem, Pîr'dir.

⁵¹ Aydil Erol,, Şarkılarla Şiirlerle Türkülerle ve Tarihi Örneklerle Adlarımız, Ankara 1992, s. XXII

Sonuç:

Harput Nüfus Defterinde geçen yaklaşık 4238 şahıs ismi üzerinde yaptığımız bu çalışmada Müslüman Arap kökenli isimlerin genel itibarıyla Türkçe ve Farsça kökenli isimlerden daha fazla olduğu görülmektedir. Çeşit bakımından değerlendirildiğinde ise Türkçe kökenli isimlerin daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Mufassal defterden tespit ettiğimiz kadarıyla yüz ve yüzün üzerinde sadece Arapça kökenli isimler olan Ali, Ahmed ve Mehmed Hasan, Hüseyin gibi isimlerinin yer aldığı isimler bulunmaktadır.

Sancaktaki aşiretlerde 152 değişik isim bulunmasına rağmen 9 değişik isim fazla kullanılmış olup nüfusunun yaklaşık % 74'ü bu isimlerden mevcuttur. Aşiretlerin en çok kullanılan adlar: Mehmed, Ali, Ahmed, Hüseyin, İbrahim, Hasan, Hamza, Yusuf, Mustafa, Hali ve Mahmud Osman ve Ömer gibi isimlerdir. Bunların tamamı, Arapça kökenli İslâmî adlardır. Mehmed ismini 552 kişi kullanmış olup nüfusun %13'ü bu ismi taşımaktadır.

Harput kazasında Türk erkekleri farklı kökenden isim almada bir takım hususlara dikkat ettikleri görülmektedir. Bu bakımdan Arapça kökenli İslâmî isimleri alırken sırasıyla peygamber ve halife isimleri, Hz. Muhammed'in torunları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in adları, Esmâ-i hüsnâ'dan seçilen adlar, ashâb-ı kirâm adları ve diğer din büyüklerinin adlarına büyük rağbet göstermişlerdir. Türkçe ve Farsça kökenli ad alırken ise sırasıyla eski Türk dinî inanış ve geleneklerine dayalı adlar; idarî-askerî unvan ve terim adları; tarihî şahsiyet isimleri; çocuğun doğduğu kutsal yer ve zaman adları; gürbüzlük, yiğitlik ve kuvvetlilik adları; hayvan, maden, meslek, renk ve taş adları, gök sicimleri ve coğrafya adları; bitki adları gibi kategorilere giren adlara öncelik verilmiştir.

Harput Bölgesi aşiretlerinde erkek şahıs isimleri üzerinde yaptığımız bu çalışmanın amacı sadece sayısal verileri değerlendirmek değil bölgede erkek çocuğu olan kimselerin yaptıkları isim tercihleri ve bu isimleri hangi amaçla koyduklarını da göstermesi bakımından önemlidir. Bu tespitlerimizle ileride yapılacak çalışmalara bir nebze de olsa katkı sağlayabileceksek mutluluk duyacağız.

KAYNAKÇA**Arşiv Belgeleri**

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Harput Nüfus Defterleri; 2675, 2679.

Salnameler

1300 Tarihli Mamuratü'l-Aziz Salnamesi, Vilayet Matbaası 1300.

1302 Tarihli Mamuratü'l-Aziz Salnamesi, Vilayet Matbaası 1302.

1305 Tarihli Mamuratü'l-Aziz Salnamesi, Vilayet Matbaası 1305.

Tetkik Eserler

AÇIKEL, Ali; “Artukabad Kazasında Türk Kişi Adları(1455-1520)”, *Fırat Üniv. Sosyal Bilimler Dergisi*, C.13,S.2, Elazığ 2003, s.305-335.

ALKAYA, Ercan, “Türkler’de Ad Verme Geleneği ve Kişi Adları”, *Türk Kültürü*, S. 459, Ankara 2001, s.442-448.

ARAS, Özgü; “Ad Koyma”, *DİA*, C.I, İstanbul 1988.

ÇAKAR, Enver; *Elazığ Baskil Yöresi Aşiretleri*, Ankara 2012.

DEMİR, Alpaslan; “XVI. Yüzyılda Kelkit Kazası’nda Şahıs Adları”, *e-Journal of New World Sciences Academy*, 2011, s.145-180.

ERGİN, Muharrem; *Dede Korkut*, Ankara 1997.

EROL, Aydil; Şarkılarla Şiirlerle Türkülerle ve Tarihi Örneklerle Adlarımız, Ankara 1992.

Kaşgarlı Mahmud; *Divan-ül Lügati’t Türk*, Ankara 1996.

KURT, Yılmaz; Çorum Sancağı Kişi Adları (16.yy), *Bellekten LIX -224*, Ankara 1998.

KURT, Yılmaz; “İskilip Kazasında Yer ve Kişi Adları (16. Yy)”, *Türk Kültüründe İz Bırakan İskilipli Alimler*, Ankara 1998.

KURT, Yılmaz; “Adana Sancağında Kişi Adları”, *OTAM*, S.6, Ankara 1995, s.169-252.

KURT, Yılmaz; “Sivas Sancağında Kişi Adları”, *OTAM*, S.4, Ankara 1993, s.223-290

HALAÇOĞLU, Yusuf, *Anadolu’da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar(1453-1650)*, I, Ankara 2009.

ÖZTÜRK, Mustafa, *16. Yüzyılda Kilis, Urfa, Adıyaman ve Çevresinde Cemaatler-Oymaklar*, Elazığ 2004.

ÖKSÜZ, Yusuf Ziya; “İslamiyet Sonrası Türklerde Ad Verme Geleneği”, *Milli Kültür*, İstanbul 1982.

GÖYÜNÇ, Nejat, “Türk-Kürt İlişkileri Hakkında”, *Türk Kültürü*, 346, Ankara 1992, s.66-69.

TÜRKAY, Cevdet, *Osmanlı İmparatorluğunda Oymak, Aşiret ve Cemâatlar*, İstanbul 1979.

Yusuf Has Hacib; *Kutadgu Bilig*, Ankara 1988.